

Bir İlköğretim Okulundaki Öğrencilerin Öz Yeterlilik Düzeyleri*

Ümmühan AKTÜRK Rukuye AYLAZ

Özet

Amaç: Bu çalışma, halk sağlığının önemli bir yapı taşlarından olan okul sağlığında, ergenlerin algıladıkları öz-yeterliliği tespit etmek ve öz-yeterliliğini etkileyen etmenleri belirlemek amacıyla planlandı. **Gereç ve Yöntem:** Araştırma tanımlayıcı tiptedir. Araştırmanın evrenini Malatya ili merkezindeki Türkiyem İlköğretim Okulu II. Kademe de (6,7,8) eğitim gören toplam 450 öğrenci oluşturmaktadır. Bu araştırmanın verileri tanıtıcı bilgi formu ve Ortaokul Özyeterlilik Ölçeği kullanılarak toplanmıştır. Verilerin istatistiksel anlamlılık durumu $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik, ortalama, t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Kruskal Wallis kullanıldı. **Bulgular:** Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %34.8'i 8.sınıf, %31.4'ü 7.sınıf, öğrencilerin yaş ortalaması 13.00 ± 0.9 , öğrencilerin %51.2'si erkektir. Annelerinin %62.6'sı ilköğretim, babalarının %42.9'unun ilköğretim mezunu olduğu belirlendi. Annelerin %85.7'si ev hanımı, babaların ise %38.3'ünün serbest meslek yaptığı belirlendi. Öğrencilerin öz yeterlilik ölçeğinden en düşük puanı kişiler arası ilişki alt ölçeğinden, en yüksek puanı madde bağımlılığı potansiyeli alt ölçeğinden aldıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin demografik verileri ile öz yeterlilik alt boyutları arasında önemli ilişki tespit edildi. **Sonuçların Uygulamada Kullanımı:** Öğrencilerin öz yeterliliklerinin artırmak için okul başarısının artırılmasının desteklenmesi ve sosyal aktiviteye daha fazla katılması teşvik edebilir. **Anahtar kelimeler :** Ergenlik, ortaokul, öz yeterlilik.

Students' levels of self-sufficiency in a primary school

Objective: The present study was planned to determine self-sufficiency adolescents perceived and in order to determine the factors affecting self-sufficiency planned. **Materials and Method:** The research was descriptive. The study population consisted of a total of 450 students educating at level II in Türkiyem primary school in the city centre of Malatya. Data from this study was collected with form of information and Middleschool Self-sufficiency Scale. A p value < 0.05 was used to indicate statistical significance. T-test, one-way variance analysis (ANOVA), Kruskal Wallis, percentage and mean were used for comparisons. **Results:** 34.8% of the students included in the study were at 8.level, 31.4% at 7.level. The mean age of the students was 13.0 ± 0.9 years and 51.2% were males. 62.6% of the students stated that their fathers graduated from primary school and 42.9% of them stated that their mothers graduated from primary school. It was determined that 85.7% of the students' mothers were housewives and 38.3% of the students' fathers were self-employments. It was determined that students received the lowest from the subscale "interpersonal relationship" and the highest from the subscale "potential for substance abuse" of self-sufficiency scale **Conclusion:** We can encourage students to increase their success in school and take part more in social activities to improve their self-sufficiency.

Key words: Adolescence, middleschool, self-sufficiency

Geliş tarihi: 26.12.2012 Kabul tarihi: 10.10.2013

İnsanların yaşamları boyunca üretken ve mutlu olması ancak sağlıklı olmaları ile mümkündür. Kendi sağlık davranışlarını yönetebilmede fiziksel, psikolojik ve sosyal yeterliliğe sahip olan okul çağı çocukları, günümüzde pek çok olumsuz uyarıcı karşısında hazırlıksız bırakılmakta ve çocukların olumsuz sağlık davranışları sonucunda ortaya çıkan sağlık sorunu ile baş etmesi beklenmektedir (Gürbüz, 2006). Olumlu ve olumsuz sağlık davranışı öncelikle ailede daha sonra okulda ve sosyal çevrede şekillenir. Özellikle okullar, sağlığı geliştiren uygulamaların desteklediği bir atmosferin oluşturulmasında birinci derecede sorumludur (Graham ve Uphold 1992).

Okul, sosyalleşme sürecinin ilk temel toplumsal kurumudur. Çocuğun okula başlaması ile birlikte doğal olarak ailesindeki yetişkinlerin de okulla bağı oluşur. Okullar çocuk ve aileler için her konuda bilgi ve isteklendirme merkezleridir. Değişim ajanı olarak rol oynayan çocuk diğer yaşantıları ile birlikte sağlıkla ilgili olumlu mesajları da eve getirmektedir. Bu nedenle okullar toplum sağlığının gelişimini etkileyebilen merkezler olarak nitelendirilebilir (Labecester 1992).

Ergenlerin, kendi sağlıkları hakkında bilgilenmeleri ve sağlıklarını korumaya yönelik doğru davranış ve tutumlar kazanmalarına yönelik çalışmaların hedeflenmesi sağlıklı bir toplumun oluşturulmasında önemlidir. Bu amaca ulaşmada, bireyin davranışları üzerinde davranış sürecini kontrol ederek etkili olan öz-yeterlilik önemli rol oynamaktadır (Graham ve Uphold 1992).

* Bu araştırma, Halk Sağlığı Günleri: 2. Okul Sağlığı Sempozyumunda Poster Bildiri olarak sunulmuştur. 17-18 Mayıs 2012, Adana

Bandura'ya göre öz yeterlilik, bireyin belli bir performansı göstermesi için gerekli etkinlikleri düzenleyip başarılı bir biçimde gerçekleştirme kapasitesi hakkında kendine ilişkin yargısıdır (Bandura, 1982).

Öz-yeterlilik insan davranışını birkaç yolla etkiler: birincisi, davranış seçimine etki eder. İnsanlar yetenekli olduğu ve kendilerine güven duydukları görevler ile meşgul olurken, yetenekli olmadıkları ve kendilerine güvenmedikleri görevlerden kaçınırlar. İkincisi, öz-yeterlilik, insanların anksiyeteye yönelik ne kadar çaba harcaacaklarını ve ne kadar uzun süre sebat gösterebileceklerini belirlemelerine yardımcı olur. Üçüncüsü, öz-yeterlilik inançları kişinin düşünce modellerini ve duygusal tepkilerini etkiler. Düşük öz-yeterliliğe sahip insanlar bir şeyin olduğundan daha zor olduğuna inanabilir, bu inançları stresi artırabilir ve problemi çözmeye yönelik dar bir vizyona sahip olmasına neden olabilir (Telef ve Karaca 2011).

Hemşirenin en öncelikli işlevi sağlığın geliştirilmesi ve korunması olup; bu işlevini bireyin kendi potansiyel gücünü kullanmasını sağlayarak yerine getirmesi gerekmektedir. Hemşirelik kuramcılarında Orem'in hemşirelik anlayışı da bireyin kendi potansiyel gücünü kullanmasına yardım etmeyi içermektedir. Bireyler sağlığı geliştirici davranışları gerçekleştirme ve karar verme için gerekli bilgiye, tutum ve becerileri geliştirme yeteneğine sahiptir ve bu nedenle hemşirelik uygulamaları sağlığı geliştirici davranışların kazanılması ve sürdürülmesinde öz sorumluluğun geliştirilmesine yönelik olmalıdır. Hemşireler, bireylerin sağlıkla ilgili davranış değişikliklerini başarılı bir şekilde başlatmaları ve

sürdürebilmeleri için en iyi stratejileri ve son gelişmeleri her zaman yakından takip etmelidirler (Aksayan ve Gözüm 1998, Eriş ve Savaşer 2000).

Öz-yeterliliğin, ergenlerde sağlıklı bir diyetin başlaması ve sürdürülmesinde etkili olduğu, ergenlerde risk davranışlarının azaltılmasında ve sosyal becerilerin gelişiminde önemli bir ruhsal değişken olarak değerlendirildiği, öz-yeterlilik ve probleme dayalı öğrenme arasında güçlü bir ilişki olduğunu ve akran baskısına karşı koyarak davranış problemlerini azaltıp okul başarısını artırdığı tespit edilmiştir (Balkıs ve ark. 2004, Carpara ve ark. 2004, Cerezo 2004, Long ve Stevens 2004).

Ryan ve Dzewaltowski tarafından 6. ve 7. sınıf öğrencilerine uygulanan çalışmada farklı t ipte fiziksel aktivitelerin öz-yeterlilik inançlarına olan etkileri incelenmiş ve fiziksel aktivitenin öğrencilerin kendilerine olan güvenini artırdığı, kendilerine çevre edinmede engellerin üstesinden gelebildikleri ve öğrenci-lerin girişken oldukları belirlenmiştir (Ryan ve Dwewaltowski 2002).

Bu çalışma, halk sağlığının önemli bir yapı taşlarından olan okul sağlığında, ilköğretim öğrencilerin algıladıkları öz-yeterliliği tespit etmek ve özyeterliliğini etkileyen etmenleri belirlemek amacıyla planlandı.

Yöntem

Araştırmanın Tipi: Bu araştırma ergenlerin algıladıkları sağlıkta öz-yeterliliği tespit etmek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır.

Araştırmanın Yapıldığı Yer: Araştırma Malatya ili merkezindeki Türkiyem İlköğretim Okulunda yapılmıştır.

Evren ve Örneklem: Araştırmanın evrenini Malatya ili merkezindeki Türkiyem İlköğretim Okulu II. Kademe de (6,7,8) eğitim gören toplam 450 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada örneklem seçimine gidilmeyerek tüm evrene ulaşılması hedeflendi. Ancak öğrencilerden, hastalık, okula devamsızlık nedeniyle 420 öğrenciye ulaşıldı.

Verilerin Toplanması

Veri Toplama Araçları: Bu araştırmanın verileri tanıtıcı bilgi formu ve Ortaokul Özyeterlilik Ölçeği kullanılarak toplanmıştır.

Tanıtıcı Bilgi Formu: Bu form yaş, cinsiyet, okul başarısı, anne-baba eğitim düzeyi, anne-baba meslek grubu ve aile gelir düzeyi gibi sosyo-demografi özellikleri içeren 14 sorudan oluşmuştur.

Ortaokul Özyeterlilik Ölçeği:

Bray ve arkadaşları tarafından 2002 yılında, ortaokul öğrencilerinin fiziksel, duygusal ve akademik başarı davranışları konusundaki öz-yeterlilik algılarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek Likert tipi 37 maddeden oluşmuştur. Her madde için 'Aşağıdaki maddelerin her

birini yapmak sizin için gerçekte ne kadar uygun?' sorusuna karşılık 1-5 arasında puan vermeleri istenmektedir. Puanlandırma, 1 (Hiç uygun değil), 3 (Biraz uygun), 5 (Çok uygun) şeklindedir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.73-0.89 arasında bildirilmiştir. Yüksek toplam puan sonuçları yüksek öz-yeterliliği göstermektedir. Ölçek kişilerarası ilişkiler, akademik başarı, koruyucu sağlık, madde bağımlılığı potansiyeli ve olmak üzere dört alt boyuttan oluşmuştur. Kişilerarası ilişkiler faktörü 14, akademik başarı faktörü 11, koruyucu sağlık faktörü 10, madde bağımlılığı potansiyeli faktörü 2 maddeden oluşmuştur.

Koruyucu sağlık alt ölçeğini, 1., 4., 5., 6.,7.,8., 9.,10., 23., ve 25. maddeler (10 madde) oluşturmuştur, alt ölçekten alınan en düşük puan 10, en yüksek puan 50'dir. Kişiler arası ilişkiler alt ölçeğini, 11., 12., 13., 14.,1.,16.,17.,18.,19.,20.,21., 22., 24., ve 26. maddeler (14 madde) oluşturmuştur, alt ölçekten alınan en düşük puan 14, en yüksek puan 70'tir. Madde bağımlılığı potansiyeli alt ölçeğini 2. ve 3. maddeler (2 madde) oluşturmuştur, alt ölçekten alınan en düşük puan 2, en yüksek puan 10'dur. Akademik başarı alt ölçeğini 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33., 34., 35., 36. ve 37. maddeler (11 madde) oluşturmuştur, alt ölçekten alınan en düşük puan 11, en yüksek puan 55'tir. Ölçekten alınan toplam en düşük puan 37, en yüksek puan 185'tir. Ölçekten alınan toplam puan arttıkça öz-yeterlilik düzeyi de artmaktadır. Ülkemizde Ortaokul Öz- Yeterlilik Ölçeği'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Figen Kayhan Yardımcı ve Zümrüt Başbakkal tarafından yürütülmüştür. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.86'dır. Alt boyutların Cronbach alfa katsayısı 0.71-0.94 arasında bulunmuştur. Ölçeğin zamana göre değişmezliğini belirlemek için iki görüşme sonucunda elde edilen veriler arasında Pearson Momentler Çarpımı kullanılarak aralarındaki korelasyon incelenmiştir. Test-tekrar test korelasyon katsayısı 0.66 olarak bulunmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeğin yarıya bölme güvenilirlik katsayısı 0.81, faktörler için 0.61-0.94 arasında bulunmuştur (Yardımcı ve Başbakkal 2011).

Verilerin Değerlendirmesi

Araştırma verilerin değerlendirilmesinde SPSS 18 paket programından yararlanılmıştır. Verilerin istatistiksel anlamlılık durumu $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdeler, ortalama, t testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Kruskal Wallis kullanıldı.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma için gerekli kuruldan etik onay alınarak veri toplama formu doldurulmadan önce öğrencilere gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra sözlü onam alındı.

Bulgular

Tablo 1. Öğrencilerin Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Sayı	%
Yaş grubu		
11-12	144	34.3
13-14	267	63.6
15 ve üzeri	9	2.1
Sınıf		
6	142	33.8
7	132	31.4
8	146	34.8

Cinsiyet		
Kız	205	48.8
Erkek	215	51.2
Okul başarı		
Zayıf	10	2.4
Orta	134	31.9
İyi	190	45.2
Pekiyi	86	20.5
Aile gelir		
Çok iyi	32	7.6
İyi	268	63.8
Orta	100	23.8
Kötü	20	4.8
Anne baba yaşama durumu		
Anne baba yaşıyor	412	98.1
Anne ya da Baba ölü	8	1.9
Anne eğitim		
Okuryazar değil	20	4.8
İlköğretim	263	62.6
Lise	92	21.9
Üniversite	42	10.1
Baba eğitim		
Okuryazar değil	6	1.4
İlköğretim	180	42.9
Lise	127	30.2
Üniversite	102	24.6
Anne meslek		
Ev hanımı	360	85.7
Memur	35	8.4
Serbest meslek	22	5.3
Baba meslek		
İşsiz	13	3.1
İşçi	60	14.5
Memur	120	28.9
Serbest meslek	161	38.3
Diğer	61	14.5
Aile yapısı		
Çekirdek	353	84.0
Geniş	45	10.7
Parçalanmış	22	5.3
Kardeş sayısı		
1 kardeş	16	3.8
2 kardeş	128	30.5
3 kardeş	142	33.8
4 kardeş	83	19.8
5 ve üstü	51	12.1

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin %34.8'i 8.sınıf, %31.4'ü 7.sınıf, %33.8'i ise 6.sınıf olup öğrencilerin yaş ortalaması 13.00±0.9 olup minimum 11, maximum 15 yaşındadır. Öğrencilerin %51.2'si erkek, öğrencilerden kendilerinin okul başarı durumlarını değerlendirmeleri istendiğinde; %45.2'si iyi olduğunu, %31.9'u ise orta düzeyde olduğunu belirtti. Öğrencilerin %98.1'inin anne ve babasının yaşadığını, annelerinin %62.6'sı ilköğretim,

babalarının %42.9'unun ilköğretim mezunu olduğu belirlendi. Annelerin %85.7'si ev hanımı, babaların ise %38.3'ünün serbest meslek yaptığı belirlendi. Araştırmaya katılan öğrencilerin, %84'ünün çekirdek, %5.2'sinin parçalanmış aile yapısına sahip olduğunu saptandı. Öğrencilerin %33.8'inin 3 kardeş olduğu, %63.8'inin gelir durumunun iyi olduğu belirlendi (Tablo 1).

Tablo 2. Öğrencilerin Ortaokul Öz-yeterlilik Ölçeği Puanlarına Göre Dağılımı

Ortaokul Öz-Yeterlilik Ölçeği Alt Ölçekleri	Madde sayısı	Alt ve Üst değer	Puan Ortalamaları X±SS	Madde Puan* Ortalamaları X±SS
Koruyucu Sağlık	10	10-50	43.14±5.4	4.3±0.4
Kişiler Arası İlişkiler	14	14-70	59.43±9.4	4.2±0.6
Madde Bağımlılığı	2	2-10	9.2±2.1	4.6±1.0
Akademik Başarı	11	11-55	48.81±6.1	4.4±0.5
Öz-Yeterlilik Ölçeği Toplam	37	37-185	160.6±18.9	4.3±0.3

*Her maddeden alınabilen en yüksek puan 5'tir.

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin koruyucu sağlık puanı ortalaması 4.3±0.4, kişiler arası ilişkiler puan ortalaması 4.2±0.6, madde bağımlılığı puan ortalaması

4.6±1.0, akademik başarı puan ortalaması 4.4±0.5 olup, tüm ölçekten aldığı puan ortalaması ise 4.3±0.3'tür (Tablo2).

Tablo 3. Öğrencilerin Ortaokul Öz Yeterlilik ölçeği ile demografik verilerinin karşılaştırılması

Demografik Özellik	Sayı	ORTA OKUL ÖZ YETERLİLİK ÖLÇEĞİ							
		Koruyucu Sağlık	p	Kişiler Arası İlişki	p	Madde Bağımlılığı	p	Akademik Başarı	p
Sınıfı									
6	142	4.3±0.5	F=0.666	4.2±0.7	F=0.371	4.5±1.0	F=0.099	4.4±6.8	F=0.771
7	132	4.3±0.5	p=.514	4.2±0.6	p=.690	4.6±1.0	p=.906	4.4±6.2	p=.463
8	146	4.2±0.5		4.2±0.6		4.6±1.0		4.3±6.2	
Cinsiyet									
Kız	205	4.3±0.5	t=.504	4.4±0.5	t=5.013	4.5±1.1	t=-.660	4.4±0.5	t=.609
Erkek	215	4.3±0.5	p=.614	4.0±0.7	p=.001	4.6±0.9	p=.509	4.4±0.5	p=.543
Okul başarı									
Zayıf	10	4.3±0.4	KW χ^2	4.2±0.8	KW χ^2	3.9±1.6	KW χ^2	3.9±0.7	KW χ^2
Orta	134	4.1±0.6	=24.958	4.0±0.7	=14.830	4.3±1.3	=17.431	4.1±0.6	=76.458
İyi	190	4.3±0.4	p=.001	4.2±0.6	p=.002	4.7±0.9	p=.001	4.5±0.4	p=.001
Pekiyi	86	4.4±0.5		4.4±0.5		4.9±0.2		4.7±0.3	
Anne eğitim									
Okuryazar değil	20	4.4±0.4	KW χ^2	4.2±0.6	KW χ^2	4.0±1.7	KW χ^2	4.1±0.7	KW χ^2
İlköğretim	263	4.2±0.5	=2.802	4.2±0.6	=14.979	4.6±1.0	=4.636	4.4±0.5	=11.583
Lise	92	4.3±0.5	p=.423	4.1±0.7	p=.005	4.6±1.0	p=.338	4.4±0.6	p=.021
Üniversite	42	4.3±0.5		4.4±0.5		4.7±0.9		4.6±0.3	
Baba eğitim									
Okuryazar değil	6	3.9±0.5	KW χ^2	3.7±0.7	KW χ^2	4.8±0.4	KW χ^2	4.3±0.5	KW χ^2
İlköğretim	180	4.2±0.5	=3.785	4.2±0.6	=6.311	4.4±1.2	=5.962	4.2±0.5	=27.064
Lise	127	4.3±0.5	p=.286	4.2±0.7	p=.177	4.6±0.9	p=.202	4.4±0.5	p=.001
Üniversite	102	4.3±0.5		4.3±0.5		4.8±0.5		4.6±0.4	
Aile yapısı									
Çekirdek	353	4.3±0.5	KW χ^2	4.2±0.6	KW χ^2	4.6±0.9	KW χ^2	4.4±0.5	KW χ^2
Geniş	45	4.3±0.4	=6.311	4.3±0.5	=4.815	4.7±0.6	=9.404	4.5±0.4	=14.371
Parçalanmış	22	4.0±0.6	p=.043	3.9±0.8	p=.090	3.6±1.8	p=.009	3.8±0.8	p=.001
Aile gelir									
Çok iyi	32	4.6±0.3	KW χ^2	4.3±0.5	KW χ^2	4.8±0.7	KW χ^2	4.7±0.2	KW χ^2
İyi	268	4.3±0.5	=18.848	4.2±0.6	=8.620	4.6±0.9	=16.772	4.4±0.5	=20.280
Orta	100	4.1±0.6	p=.001	4.1±0.6	p=.035	4.5±1.2	p=.001	4.3±0.6	p=.001
kötü	20	4.1±0.6		3.9±0.8		4.0±1.4		4.1±0.9	

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin demografik verileri ile öz-yeterlilik ölçeğinin alt boyutları incelendiğinde; öğrencilerin cinsiyetleri ile kişiler arası ilişkileri arasında anlamlı bir fark saptanmıştır. Buna göre kızların kişiler arası ilişki puanları erkeklerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin sınıfı ile öz yeterlilik ölçeği alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > 0.05$). Öğrencilerin okul başarı durumları ile koruyucu sağlık, kişiler arası ilişkiler, madde bağımlılığı ve akademik başarı alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p < 0.005$). Annelerin eğitim düzeyi ile kişiler arası ilişkiler ve akademik başarı alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p > 0.05$). Bu bulgulara göre annelerin eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin koruyucu sağlık, kişiler arası ilişki, madde bağımlılığı ve akademik başarı puanlarının arttığı ve öz yeterliliklerinin arttığı gözlenmiştir. Babaların eğitim düzeyi ile akademik başarı alt boyutu arasında anlamlı bir

ilişki saptanmıştır ($p < 0.05$). Babaların eğitim düzeyi ile diğer alt boyutları arasında anlamlılık tespit edilmemiştir. Bu bulgulara göre babaların eğitim düzeyi arttıkça koruyucu sağlık, kişiler arası ilişki ve akademik başarı puanlarının arttığı saptanmıştır. Araştırmada öğrencilerin aile yapısı ile koruyucu sağlık, madde bağımlılığı ve akademik başarı alt boyutları arasında anlamlı ilişki saptanmıştır ($p < 0.05$). Bu bulgulara göre parçalanmış aile yapısına sahip öğrencilerin koruyucu sağlık, kişiler arası ilişki, madde bağımlılığı ve akademik başarı puanlarının düşük olduğu ve öz yeterliliklerinin de düşük olduğu gözlenmiştir. Araştırmada ailelerin gelir durumu ile koruyucu sağlık, kişiler arası ilişkiler, madde bağımlılığı ve akademik başarı alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($p < 0.05$). Bu bulgulara göre ailelerin gelir durumu arttıkça öğrencilerin öz yeterlilik alt boyutlarında aldığı puanlarının da arttığı saptanmıştır.

Tartışma

Öz yeterlik (self-efficacy), bireylerin muhtemel durumlarla başa çıkabilmek için gerekli olan eylemleri ne kadar iyi yapabildiklerine dair yargıları olarak tanımlanmıştır. Algılanan öz yeterlik, bireyin bir işi başarmak için gerekli eylemleri organize etmek ve yapabilmek konusunda sahip olduğu kapasitesine dair inançlarıdır (Bandura, 1982, 1997).

Araştırma kapsamına alınan öğrencilerin Ortaokul Öz-yeterlik Ölçeği'nin alt ölçeklerinden alınan madde puanları incelendiğinde; öğrencilerin ölçek tam puanı olan 5 üzerinden en düşük puanı "kişiler arası ilişki" alt ölçeğinden 4.2 ± 0.6 , en yüksek puanı "madde bağımlılığı potansiyeli" alt ölçeğinden 4.6 ± 1.0 aldıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin Ortaokul Öz yeterlilik ölçeği toplam puanı 4.3 ± 0.3 'tür (Tablo 2). Yardımcının yaptığı çalışmada; Ortaokul Öz-yeterlik Ölçeği'nin alt ölçeklerinden alınan madde puanları incelendiğinde; öğrencilerin ölçek tam puanı olan en düşük puanı "Koruyucu Sağlık" alt ölçeğinden 4.09 ± 0.55 , en yüksek puanı "Madde Bağımlılığı Potansiyeli" alt ölçeğinden 4.58 ± 1.08 aldıkları belirlenmiştir. Öğrencilerin Ortaokul Öz-yeterlik Ölçeği toplam madde puan ortalaması 4.24 ± 0.49 ' dur (Yardımcı ve Başbakkal 2011). Ögel ve arkadaşları ilk ve ortaöğretim öğrencilerinde tütün, alkol ve madde kullanım yaygınlığını inceledikleri çalışmalarının sonucunda ilköğretim öğrencileri arasında yaşamı boyunca en az bir kez tütün kullananların oranının % 16.1 olduğunu saptamışlardır. Bu oran alkol için % 15.4, uyuşturucu ve uçucu maddeler için % 1.7'dir (Ögel, Çorapçıoğlu, Sır, Tamar, Tot, 2004). Türkiye İstatistik Kurumunun 2010 yılı sağlık araştırmasına göre; halen tütün mamulü kullananların ilk kez tütün mamulü kullanma yaşlarına bakıldığında %19.4'ünün 10-14 yaş grubunda, alkol kullananların ise %6.9'unun 10-14 yaş grubu içinde ilk kez kullandıklarını ifade etmiştir (TÜİK). Bunlara göre ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin madde bağımlılığı riski için önemli bir yaş grubunda oldukları için okul sağlığı hemşiresi tarafından dikkat edilmesi gereken bir grup olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca madde bağımlılığı potansiyeli öz-yeterliliği'nin en yüksek düzeyde olmasının ölçekteki madde sayısının az olması (2 madde) ve öğrencilerin bu konuda okulda, ailesi tarafında veya basında uyarıcı mesajların çok fazla verilmiş olması etkileyebileceği düşünülmektedir.

Araştırmada öğrencilerin cinsiyetleri ile kişiler arası ilişki öz yeterliliği arasında önemli bir ilişki tespit edilmiştir. Yardımcının yaptığı çalışmada kızların erkeklere göre kişiler arası ilişki öz-yeterliliklerinin daha yüksek olduğunu bulmuştur. Telef ve arkadaşlarının, Coleman, Öztürk ve Şahin, Willemse yaptıkları çalışmalarda da cinsiyetle öz-yeterlilik arasında anlamlılık tespit edilmiş olup kızların sosyal öz-yeterliliklerinin erkeklerden daha yüksek olduğu tespit etmiştir (Telef ve Karaca 2011, Coleman 2003, Öztürk ve Şahin 2007, Willemse 2008). Buna göre; kızların erkeklere göre kişiler arası ilişki kurmada daha başarılı olmaları, arkadaşlık ilişkilerine ve onlardan destek alıp vermeye daha fazla önem vermeleri ve sosyal faaliyetlerde daha fazla yer almaları kişiler arası öz-yeterliliklerinin yüksek çıkmasının nedeni olabilir.

Araştırmada cinsiyetle akademik başarı arasında anlamlılık tespit edilmemiştir. Ancak kızların akademik başarısının daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Telef ve

arkadaşlarının yaptıkları çalışmada cinsiyetle akademik başarı öz yeterliliği arasında anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bacchini ve Magliulo, Yardımcı, Willemse, yaptıkları çalışmalarda kızların akademik öz-yeterliliklerinin erkeklerden daha yüksek olduğu saptanmıştır (Telef ve Karaca 2011, Yardımcı ve Başbakkal 2011, Willemse 2008, Bacchini ve Magliulo 2003). Buna göre araştırmada kızların akademik başarılarının daha yüksek bulunmasında, bu dönemde erkeklerin daha çok sosyal aktivitelere yönelmeleri, kızların iç dünyayla ilgileniyor olmaları ayrıca ebeveynlerin kızlar üzerinde daha baskıcı olmaları, düzenli, sistemli bir şekilde ders çalışmaları onların akademik başarılarının daha yüksek olmasında etkili olabilir.

Araştırmada öğrencilerin okul başarı durumları ile öz-yeterlilikleri incelendiğinde; koruyucu sağlık, kişiler arası ilişki, akademik başarı ve madde bağımlılığı öz yeterlilikler arasında pozitif yönde önemlilik tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre öğrencilerin başarı durumları arttıkça öz yeterliliklerinde artışı görülmüştür. Yardımcının yaptığı çalışmada öğrencilerin okul başarı durumları ile koruyucu sağlık, kişiler arası ilişkiler ve akademik başarı alt boyutu arasında istatistiksel olarak pozitif yönde bir anlamlılık tespit edilmiştir (Yardımcı ve Başbakkal 2011). Telef ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada ergenlerin okul başarısına göre akademik, sosyal, duygusal ve genel öz-yeterliliklerinde anlamlı farklılaşma olduğu saptanmıştır (Telef ve Karaca 2011). Zajacova ve arkadaşları, Suldo ve Shaffer, Carroll ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmalarda öğrencilerin okul performansları ile akademik öz yeterlilikleri arasında anlamlılık tespit etmişlerdir (Zajacova, Lynch, Espenshade, 2005, Suldo ve Shaffer 2007, Carroll ve ark 2009). Buna göre; öğrencilerin okul başarılarının yüksek olması onların hem okulda arkadaşları ve öğretmenleri tarafından hem de aileleri ve sosyal çevrelerinde takdir edilmesi, duygusal ve soysal yönden kendine güvenen, kendini ifade edebilen güçlü bireyler olmasını sağlayarak öğrencilerin koruyucu sağlık, kişiler arası ilişkiler, akademik başarı ve madde bağımlılığı potansiyeli gibi tüm öz-yeterlilik de üstün olmalarını sağlamış olabileceği düşünülmektedir.

Annelerin eğitim düzeyi ile öz yeterlilik ölçeği arasındaki ilişki incelendiğinde; kişiler arası ilişki ve akademik başarı öz yeterlilikleri ile anne eğitimi arasında önemli bir fark saptanmıştır. Bu bulgulara göre annenin eğitim düzeyi arttıkça çocukların kişiler arası ilişki, akademik başarı ve madde bağımlılığı öz yeterliliklerinin de yüksek olduğu gözlenmiştir. Mayer ve Kim'in yaptıkları çalışmada; ergenlerin öz-yeterlilik inanışlarında anne eğitimi ve akademik başarı arasında pozitif ilişki olduğunu göstermiştir (Mayer ve Kim 2000). Vardarlı'nın yaptığı çalışmada da genel öz-yeterlilikle anne eğitimi arasında ilişki olduğu saptanmıştır (Vardarlı 2005). Buna göre; annelerin eğitim düzeylerinin yüksek olması çocukların sosyal çevre, kendine güven duyma, kendini ifade etme gibi kişiler arası ilişkileri geliştirmelerine ve okul başarısı için annesinden destek alma imkânlarını arttırması, onların kişilerarası ilişkiler ve akademik başarılarını arttırabilir.

Araştırmada öğrencilerin aile yapısı ile koruyucu sağlık, madde bağımlılığı ve akademik başarı öz yeterlilikleri arasında anlamlılık tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre parçalanmış aile yapısındaki öğrencilerin, koruyucu sağlık, kişiler arası ilişkiler, madde bağımlılığı ve

akademik başarı öz-yeterliliklerinin düşük olduğu gözlenmiştir. Yardımcının yaptığı çalışmada öğrencilerin aile yapısına göre kişiler arası ilişki alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı saptanmıştır ve parçalanmış aile yapısına sahip öğrencilerin tüm alt boyut puan ortalamalarının düşük olduğu gözlenmiştir (Yardımcı ve Başbakal 2011). Aile çevresi çocuğun gelişimi için en önemli faktördür. Buna göre parçalanmış aile yapısındaki çocuklar anne ve babalarından maddi ve manevi destek almada daha yetersiz olması onların öz yeterliliklerinin düşük olmasına neden olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada öğrencilerin gelir düzeyi ile koruyucu sağlık, kişiler arası ilişkiler, madde bağımlılığı ve akademik başarı öz-yeterlilikleri arasında anlamlılık saptanmıştır. Bu bulgulara göre gelir düzeyi arttıkça öğrencilerin öz-yeterliliklerinin de arttığı gözlenmiştir. Yardımcının yaptığı çalışmada ailelerin gelir düzeyi ile koruyucu sağlık, kişiler arası ilişki, madde bağımlılığı ve akademik başarı alt boyutları arasında istatistiksel olarak pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır (Yardımcı ve Başbakal 2011). Vardarlı'nın yaptığı çalışmada öğrencilerin genel öz yeterlilikleri ile aileden algılanan gelir düzeyleri arasında anlamlılık tespit edilmiştir (Vardarlı 2005). Buna göre gelir düzeyi iyi olması öğrencilerin sağlık koşullarının artmasına, kişisel bakım imkânlarını çoğaltmasına, sosyal çevreden ve imkânlarından yararlanmalarına, akademik başarılarının artmasına neden olabilir.

Sonuçların Uygulamada Kullanımı

Araştırmada öğrencilerin okul başarısı, aile yapısı ve gelir durumları ile koruyucu sağlık arasında, cinsiyet, okul başarısı, anne eğitim ve aile gelir durumu ile kişiler arası ilişkiler arasında önemli bir ilişki saptanmıştır. Öğrencilerin okul başarısı, aile yapısı ve aile gelir durumu ile madde bağımlılığı arasında ve okul başarısı, anne – baba eğitim, aile yapısı, aile gelir durumu ile akademik başarı öz yeterliliği arasında önemli bir ilişki bulunmuştur. Öğrencilerin öz yeterliliklerinin artırmak için okul başarısının artırılmasının desteklenmesi ve sosyal aktiviteye daha fazla katılması teşvik edebiliriz. Öğrencilerin öz yeterliliklerini artırmaya yönelik çalışmalarda erkeklerin akademik ve kişiler arası ilişki öz yeterliliklerini artırmaya yönelik girişimlere ayrıca hem erkeklere hem de kızlar için madde bağımlılığı potansiyelini azaltmaya yönelik girişimlere daha fazla yer verilebilir. Öğrencilerin öz-yeterlilik algılarını etkileyen faktörlerin okul sağlığı hemşireleri ve öğretmenlerine rehberlik edeceği için yapılacak çalışmalarda bu faktörlerin dikkate alınması gerekir. Bedensel ve ruhsal açıdan hızlı bir değişimin olduğu ilköğretim ikinci kademedeki öğrencilerin öz-yeterliliklerinin artırılması eğitim başarıları ve toplum sağlığı açısından oldukça yararlıdır.

Kaynaklar

Aksayan, S., Gözüm, S. (1998). Olumlu Sağlık Davranışlarının Başlatılması ve Sürdürülmesinde Öz-Etkililik (Kendini Etkileme) Algısının Önemi, Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2 (1), 35-42.
 Bacchini, D., & Magliulo, F. (2003). Self-image and perceived self-efficacy during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 32 (5), 337-350.
 Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, 32 (2), 122-147.
 Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. New York. W. H. Freeman

Balkıs, M., Duru, E., Buluş, M. (2005). Şiddete yönelik tutumların özyeterlilik, medya, şiddete yönelik inanç, arkadaş grubu ve okula bağlılık duygusu ile ilişkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 2:81-97
 Carroll, A., Houghton, S., Wood, R., Unsworth, K., Hattie, J., Gordon, L., & Bower, J. (2009). Self-efficacy and academic achievement in Australian high school students: The mediating effects of academic aspirations and delinquency. *Journal of Adolescence*, 32, 797-817.
 Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Pastorelli, C., Cervone, D. (2004). The contribution of self-efficacy beliefs to psychosocial outcomes in adolescence: Predicting beyond global dispositional tendencies. *Personality and Individual Differences*, 37,751-763.
 Cerezo, N. (2004). Problem based learning in the middle school: a research case study of the perceptions of at risk females. *Research in Middle Level Education Online* 27:1.
 Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology (IACCP), July, Pultusk, Poland. Erişim Tarihi: 06.12.2012
 Coleman, K. P. (2003). Perception of parent-child attachment, social self-efficacy and peer relationships in middle childhood. *Infant and Child Development*, 12, 305-397
 Eriş, N., Savaşer, S. (2000). Çocukların Sağlıkları ile İlgili Kişisel Sorumlulukları, 1. Uluslararası & Ulusal Hemşirelik Kongresi (Kongre Kitabı), Antalya. 29 Ekim- 2 Kasım, 252-255.
 Graham, M. V., Uphold, C. R. (1992). Health perceptions and behaviours of schooled boys and girls, *Journal of Community Health Nursing*, 9 (2): 77-86.
 Gürbüz K. (2006). Olumlu Sağlık Davranışlarının Kazandırılmasında Okul Sağlığı
 Labecester, S. (1992). *Community Health Nursing. Process and Practice for Promoting Health*. (3rd ed., pp. 513-521). St.Louis: Mosby Year Book.Magnussen, L., Ishida, D., & Itano, J. (2000). The impact of the use of inquiry - based learning as a teaching methodology on the development of critical thinking. *Nursing Education*, 39 (8): 360 - 364.
 Long, J. D., Stevens, K. R., (2004). Using technology to promote self-efficacy for healthy eating in adolescents. *Journal Nursing Scholarship*. 36:134-139.
 Mayer, B., Kim, U. (2000). The inter-relationships among German adolescent' self-efficacy, perception of home and school environment, and health, Poster at the 15th International
http://www.uni-konstanz.de/ZE/RZ/statistik/wnagl/Abstracts_PDFs/Pultusk2000.pdf
 Ögel, K., Çorapçıoğlu, A., Sır, A., Tamar, M., Tot, Ş., (2004). Dokuz İlde İlk ve Ortaöğretim Öğrencilerinde Tütün ve Madde Kullanım Yaygınlığı, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15 (2), 112-118.
 Öztürk, F., Şahin, S. K. (2007). Spor Yapan ve Yapmayan 9-13 Yaş Grubu Bireylerin Sosyal Yetkinlik Beklentisi Puanlarının Karşılaştırılması. *İlköğretim Online*. 6(3), 469-479.
 Ryan, J.G., Dwewaltowski, D. (2002). Comparing the relationships between different types of self- efficacy and physical activity in youth. *Health and Behavior*, 29:491.
 Suldo, S. M., & Shaffer, E. J. (2007). Evaluation of the self-efficacy questionnaire for children in two samples of American adolescents. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 25, 341-355.
 Telef, B.B., Karaca, R. (2011). Ergenlerin Öz-Yeterliliklerinin Ve Psikolojik Semptomlarının İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8 (16), 499-518
 Türkiye İstatistik Kurumu. (2010) *Türkiyede Sağlık Araştırması*. Erişim Tarihi: 06.12.2012
<http://www.tuik.gov.tr>
 Vardarlı, G. (2005). İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Genel Özyeterlilik Düzeylerinin Yordanması, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İzmir, Türkiye

- Willemse, M. (2008). Exporing the Relationship Betwen Self-Efficacy and Aggression in a Group of Adolescents in The Peri-Urban Town of Worcester. Unpublsh Master of Art Thesis. University of Stellenbosch. South Africa.
- Yardımcı, F., Başbakkal, Z. (2011). Ortaokul Öz-Yeterlilik Ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 27 (2), 19-33.
- Zajacova, A., Lynch, S. M., & Espenshade, T. J. (2005). Self-efficacy, stress, and academic success in college. Research in Higher Education, 46 (6), 667-706.